

SULTANIN YURTLUK-OCAKLIK VE HÜKÜMET SANCAKLARI

Editörler

Orhan Kılıç

Yılmaz Kurt

**SULTANIN YURTLUK-OCAKLIK
VE HÜKÜMET SANCAKLARI**

Yayın Koordinatörü | Ahmet Dündar
Yayın Yönetmeni | Zeynep Yeşilova
Editörler | Orhan Kılıç • Yılmaz Kurt
Kapak Tasarımı | Yunus Karaaslan
Kapak Görseli | Ahıska Kalesi, Akhaltsikhe, Georgia, Panaroma van
Akhalzick, 1887 Kaynak: Carla Serena, Schetsen
uit den Kaukasus, by Carla Serena, available freely
at Project Gutenberg
Sayfa Düzeni | Bilal Şenel

ISBN | 978-625-8375-92-3

İDEAL KÜLTÜR YAYINCILIK
Topkapı Mah. Kahalbaşı Sok. No:31/1
Fatih - İstanbul
Tel: +90 212 528 85 41
bilgi@idealkultur.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 46699

Baskı ve Cilt | Meteksan Matbaacılık
Sertifika No: 46519

1. Baskı | İstanbul, 2024

© Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınmaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

ADANA'DA OCAKLIK SANCAK UYGULAMASI

Yılmaz Kurt*

Çukurova, 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu Fatih Süleyman Şah tarafından Türk toprakları arasına katıldı (1083). 1097 yılında başlayan I. Haçlı Seferleri sırasında Ermeniler bu topraklarda Küçük Ermenistan Kırallığı adıyla bir krallık kurdular. Ancak 1255 yılından sonra başlayan Moğol akınları önünden kaçan Bozok'lu ve Üçok'lu Oğuz Türkmenler, Memlük Devleti'nin desteğiyle bölgeyi ikinci kez Türk yurdu haline getirdiler¹.

1352 yılında Yüregir oğlu Ramazan Bey, Memlükler tarafından Adana Türkmen beyliğinin başına geçirildi². 1485 yılında II. Bayezid devrinde başlayan Osmanlı-Memlük savaşları sırasında Çukurova'da yaşayan aşiretlerden bir kısmı

* Prof. Dr. Yılmaz Kurt, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi. e-posta: yilmazkurt2002@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9595-7398

1 Ramazanoğulları Beyliği hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz Kurt, "Ramazanoğulları Beyliği", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002; Ayşegül Çalı, *Ramazanoğulları Beyliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003; Yılmaz Kurt, "Ramazanoğulları'nın Sonu", *Ramazanoğulları Beyliği, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- III Bildirileri*, Editörler Mehmet Şeker-Fatih Yahya Ayaz-Yakup Kaya-Abdulvahab Alıcı, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2017, s. 59-76.

2 Cüneyt Kanat, "Ramazanoğulları Beyliği'nin Kurulmasında Memluk Devletinin Rolü Var mıydı?", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I, Editörler: Yılmaz Kurt-Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 421- 430.

Osmanlı'yı desteklerken bir kısmı Memlük tarafını tuttu. Bölgede yeterli desteği sağlayamayan Osmanlılar bölgeden çekilmek zorunda kaldılar³.

Memlükler, Çukurova'da Ramazanoğulları beylerinin yönetim hakkına saygı gösterdiler. Aşiretlerle dolu bir bölgede asayiş sağlamamanın zorluğunu göz önüne alan Memlükler, Türkmen beylerin aşiretleri üzerindeki otoritesinden yararlanarak üst düzey egemenliklerinin tanınması ile yetindiler. Ancak Ramazanoğlu beylerinin fazla güçlenmesini de istemedikleri için yönetimdeki Türkmen beylerini çeşitli bahanelerle sık sık değiştirdiler⁴.

Yavuz Sultan Selim 1512 yılında padişahlık tahtına oturunca yönünü Doğu'ya çevirdi. 1514 yılında Çaldıran'da Safevî tehlikesini durdurduktan sonra bölgede Osmanlı tımar sistemini aşan yeni bir uygulama başlattı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yeni fethedilen topraklarda yurtluk ve ocaklık uygulaması ile Safevîlere ikinci darbeyi vurdu. Safevîlerin mezhep baskısından bunalmış olan çoğu Şafî mezhebindeki bölge aşiret reislerine inanç özgürlüğü yanında kendi bölgelerini yönetme hakkını da bağışladı.

Çukurova'daki Kürt ve Arap nüfus Türkmen oymakları yanında önemsiz bir azınlıktı. Adana'da yarı-bağımsız olarak yönetimde bulunan Ramazanoğulları belli bir aşirete dayanmasalar bile Kınık nahiyesinde (bugünkü Osmaniye çevresi) yaşayan Kınıklılar'dan büyük destek gördükleri 1521 tarihli tahrir defteri verilerinden anlaşılmaktadır. Kınık kazasında yaşayan bazı cemaatler "Ramazanlu'dan oldukları için" bazı vergilerden muaf tutulmuşlardı⁵. Nitekim yurtluk ve ocaklık sancakların bir ailenin yönetimine bırakılmasında, ailenin

3 Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/ 123 (1967), s. 364- 365.

4 Aşıkpaşazâde (Derviş Ahmed Aşık), *Tevârih-i Al-i Osmân (Aşıkpaşazâde Tarihi, Şahin Kitabevi faksimile neşri)*, İstanbul 1332, s. 226.

5 BOA, *TD.d. 110*, 1521 tarihli Özer İli (Özeyir) Mufassal Tahrir Defteri, s. 53- 93.

(hanedânın) o yöredeki aşiretler üzerindeki otoritesinden yararlanma gayesine yönelik olduğu kabul edilmektedir⁶.

1516 yılında Memlükler üzerine yürüyen Osmanlı ordusu içerisinde İstanbul'a iltica etmiş olan Ramazanoğlu Mahmut Bey de bulunuyordu. Memlük Sultanı Kansu Gurî (Gavrî) ise Osmanlı padişahını Suriye'de Halep yakınlarında karşılamak için tertibat almıştı. Maraş'ta yarı-bağımsız hüküm süren Dulkadiroğlu Alaüddeve Bey, Düldül Dağı'nda Osmanlı kuvvetleri karşısında yenilmiş ve Dulkadiroğulları Beyliği'nin toprakları Dulkadiroğlu Şehsüvaroğlu Ali Bey'e verilmiş bulunuyordu. Ramazanoğulları Beyliği'nin hüküm sürdüğü Adana, Tarsus, Kozan, Osmaniye (Kınık) gibi bölgelerin yönetimi ise Padişah'ın yanında bulunan ve Adana'yı sulh yoluyla Osmanlı'ya kazandıran Mahmut Bey'e verilmişti. Bu tarihten sonra Osmanlı yüksek hâkimiyetini kabul eden Ramazanoğulları beylerinin yönetim hakkı 1608 yılına kadar "yurtluk ve ocaklık" statüsü içerisinde Ramazanoğlu beylerine bırakıldı. Bu bir anlamda Memlük yönetim siyasetinin devam ettirilmesi anlamı taşımaktaydı. Göyünç, bu yönetim imtiyazını Osmanlı Devleti'nin "sadakatle hizmet edenin ocağını söndürmemek" ilkesi olarak açıklamaktadır⁷.

Yurtluk ve Ocaklık Sancaklar

Osmanlı timar ve taşra teşkilâtını anlatan kanunnâmelerde *yurtluk ve ocaklık* şu şekilde anlatılmaktadır:

"Bir kısmı ocaklıktır ki hîn-i fetihde ba'zı ümerâya hizmet ve itaatleri mukâbelelerinde ber vech-i te'bid sancak ve has tarikiyle tevcih olunmuştur ki bu makûlelere erbâb-ı

6 Orhan Kılıç, *Tarihte Adana ve Çukurova*, "Adana Hükümeti'nden Adana Eyâletine", C. I, Editörler: Yılmaz Kurt-Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 16.

7 Nejat Göyünç, "Ocaklık Deyimi Hakkında", *XI. Türk Tarih Kongresi, Tebliğler*, C.III, Ankara 1994, s. 874.

divân istilâhında yurtluk ve ocaklık derler...”⁸. Yurtluk ve ocaklık olarak verilen sancaklar da diğer Osmanlı sancakları gibi tahrire tabi tutulur; has, zeamet ve timar olarak hak eden kişilere verilirdi.

Yurtluk ve ocaklık sancaklardan ayrı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bazı sancaklar yerli beylere ellerindeki ahidnâmeleri uyarınca “hükümet” olarak verilmişti. Bunlar da yurtluk ve ocaklık sahipleri gibi azl ve nasb kabul etmezler. “Mefrûzü’l-kalem ve maktû’ü’l-kadem” verilmiştir. Sancağın gelirlerini tespit için buralara devlet görevlileri girmez ve gelir araştırması yapmazlardı. Bu yüzden gelirlerin tesbiti için buralarda mufassal defter tutulmamıştır. Osmanlı komutanlarından ve kul taifesinden hiçbir ferd sancakta görevli değildir⁹. Kavim ve kabile sahibi olan bu beyler, savaş sırasında beylerbeyileri ile birlikte savaşa katılırlar. Bu hükümetler Cezîre (Cizre), Hazro, Palu, Genç, Ekrâd-ı be-nâm Mahmudî, Mecervan¹⁰ olarak gösterilmiştir. 1590 yılında Sağman sancakbeyliğine tayin olunan Salih Bey, Pir Hüseyin Bey evladından olduğu için ilk uygulamalara atıfta bulunularak “mülkiyet” olarak tayin edilmişti¹¹. Yurtluk ve ocaklık olarak verilen toprakların bir tür “eşkincilü mülk” olduğu ve fetihten önce Müslüman yerli beylerin yönetiminde olduğu için “olugeldiği üzere” anlayışına uygun olarak verildiği kabul edilmektedir¹².

- 8 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hakânî”, *Belleten*, XV/58 (1951), s. 388-389; İlhan Şahin, “Timar Sistemi Hakkında Bir Risale”, *İÜEF Tarih Dergisi (TD)*, Sayı: 32 (1979), s. 923; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 4/1, İstanbul 1992, s. 469.
- 9 Kanunnâmelerde ve risalelerde tekrarlanan bilgilere göre hükümetlik sancaklarda “kul taifesinden hiçbir ferd yoktur” denilse de bu hükmün uygulamada tam bir karşılığı ve genel geçerliği yoktur. Bkz.: Orhan Kılıç, “Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler”, *OTAM*, sayı 10, Ankara 1999, s.131.
- 10 A. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, s. 463.
- 11 Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Mazgird, Pertek ve Sağman Sancakbeyleri Pir Hüseyin Bey Oğulları*, *OTAM*, Sayı 2, Ankara 1991, s. 248.
- 12 Yılmaz Kurt, “Osmanlı Toprak Yönetimi”, *Osmanlı*, C. 3, Editör: Güler Eren, Ankara 1999, Yeni Türkiye Yayınları, s. 61. Ocaklık sancaklar hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Orhan Kılıç, “Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Tatbikattaki

Osmanlı Hâkimiyetini Çukurova'da Pekiştirme Çabaları

Osmanlı ordusu Kayseri tarafına yürüdüğü zaman Yavuz'a sığınmış olan Ramazanoğlu Mahmut Bey yıllık 200.000 akça has geliri ile Adana hâkimi olarak atanmış bulunuyordu¹³. Böylece Adana ve bütün Çukurova savaşız bir şekilde Memlûk yönetiminden Osmanlı yönetimine geçmiş oldu. Fetih, "anveten" yani "silâh zoruyla" gerçekleşmediği ve fethedilen topraklar Müslüman toprağı olduğu için şehrin el değıştirmesi halk üzerinde hiçbir olumsuz etki yaratmadı. Yönetimde bulunan "bey" değışmiş ancak halkı etkileyen hiçbir şey olmamıştı. Osmanlı Devleti 1485'te savaşarak alamadığı bu toprakları şimdi sulh yoluyla almıştı.

Osmanlı Devleti, genel fetih siyasetine uygun olarak hâkimiyetini bölgeye yayarken hiçbir şekilde "gayr-ı memnunlar" yaratmamaya özen gösteriyordu¹⁴. Halka adaletli davranmak, yönetici kitleyi yerinde bırakarak onların halk üzerindeki otoritesinden yararlanmak, uygulamaya konulan ilk tedbirlerdi. Yeni bir tahrir, yeni bir vergilendirme anlamı taşıyordu. Bu yüzden halkı ürkütmemek için 1516 yılından 1518 yılına kadar bölgede tahrir işine girişilmedi. Oysa Osmanlı fetihlerinin hemen ardından yeni kazanılan topraklarda nüfus ve arazi tahriri yapılması usulendi.

Osmanlılar, bölgede yeni bir tahrir yapmadığı gibi tedavüldeki parayı bile değıştirmeydi. 1519 tahriri gerçekleştiği zaman bölgede Halep akçası geçerli idi¹⁵. Tahrir de tamamen Memlûk sultanı *Kayıtbay Kanunları*'na göre yapıldı. Vergiler *Kayıtbay Kanunu* uyarınca tahsil edildi. 1525 yılında ikinci

Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Science)*, C. 11, S. 1, Elazığ, Ocak 2001, s. 257-274.

13 Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihden XVI yüzyılın ikinci yarısına kadar)", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, I/1 (1963), s. 55.

14 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Hükümdarı Çelebi Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Ailesi", *Belelten*, III/ 11-12 (1939), s.390.

15 1519-1525 arasında 2,5 Halep akçası 1 Osmanlı akçası değerindeydi.

defa tahrir yapıldığında bile bölgede yine *Halep akçası* kullanılmakta idi.

Yavuz Sultan Selim 1516 yılında Mercidabık Zaferi'ni kazandığında, Suriye'yi askerî bakımdan egemenliği altına almıştı. Ancak ileri görüşlü bir devlet adamı olan Sultan Selim bununla yetinmeyerek yerli halkın gönlünü fethetmek için Şam'da kaldığı sürede bölgedeki türbe ve zaviyeleri ziyaret etmiş, buraların bakım ve onarımı için ihsanlarda bulunmuştu. Aynı uygulamaların Adana'da da gerçekleştiğini ve halkın gönlünü kazanmaya özen gösterildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak Yavuz Sultan Selim'in Adana'da otağına gelen Ramazanoğulları beylerine bir takım imtiyaz beratları vs. verdiği yolundaki iddiaların hiçbir tarihi belgesi yoktur¹⁶. Biliyoruz ki Yavuz Sultan Selim Mısır seferine Niğde- Kayseri üzerinden gitmiş, Adana'ya hiç uğramamıştır¹⁷.

Ramazanoğulları Beylerinin Osmanlı Devleti İle İlişkileri

Adana hâkimliği görevi 9 Ağustos 1516 tarihinde Selim Bey'e verilmiş, 31 Ağustos 1516 tarihinde Mercidabık savaşının ardından yapılan tevcihler sırasında ise Mahmut Bey'e de Adana sancağı yönetiminin verildiğini biliyoruz¹⁸. Ancak Mahmut Bey'e verilmiş bir berat veya menşur bugüne kadar arşivlerde ortaya çıkmamıştır¹⁹. Yavuz Sultan Selim tarafından Mahmut Bey'e gönderilen bir hüküm sureti elimizde olup ordunun ihtiyacı için kalelere zahire temin edilmesi

16 Enver Kartekin, *Ramazanoğulları Beyliği Tarihi*, İstanbul 1979, s. 63-64.

17 Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, Hazırlayan Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (t.y.), s. 97.

18 Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 184; Yılmaz Kurt, *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992, s. 19.

19 1516- 1634 yılları arasında tutulmuş olan Adana Şer'iyeh Sicillerinin bulunmaması fethin ilk yıllarının aydınlatılması açısından büyük bir kayıp olmuştur.

hakkındadır²⁰. Mahmut Bey'in İstanbul'dan padişah ile birlikte geldiğini ve Mısır'a birlikte gittiğini bildiğimizden bu hükümün Mahmut Bey'e gönderilmiş olması zor görünmektedir.

1513 tarihli bir belgede "Adana havâlisindeki Türkmenlerin emîri" olarak tanıtılan Mahmut Bey, Osmanlıların Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'ya bölge ve Mısır'daki Osmanlı şehzadelerinin durumu hakkında bilgi sunmaktadır²¹. 1511-1514 yılları arasında Mahmut Bey, Mısır Memlûklerinin Adana valisi olmasına rağmen İstanbul'a böyle bir rapor sunması, Osmanlılarla yakın ilişkiler içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Bu durum Mısır tarafından anlaşılması olmalı ki 1514 yılında görevden alınarak yerine amcasının oğlu Selim Bey tayin edilmiş ve Mahmut Bey de İstanbul'a iltica etmek zorunda kalmıştı.

Mahmut Bey'in ölümünden sonra²² Adana hâkimliği görevi Mahmut Bey'in ağabeyi Halil Bey'in oğlu Kubad Bey'e verildi. Bir süre sonra Piri Bey'e Çukurova hâkimliği verildi. Piri Bey'in rahat hükümet edebilmesini sağlamak için Kubad Bey ve diğer kardeşlerine Rumeli topraklarından dirlikler verilerek bölgeden uzaklaştırıldı²³. Ancak 1520 ve sonrası dirlik tevcih defterlerinde Ramazanoğulları beylerinin isimlerini göremiyoruz. Belki de bu durum bu kişilere sancak değil de 40.000 akçalık zeametler verilmiş olması sebebiyledir. Piri Bey'in Adana hâkimliğine atanması ile Adana'da uzun sürecek bir istikrar ve gelişme dönemi görülürken Osmanlı İmparatorluğu da Kanuni Sultan Süleyman ile en parlak yıllarını

20 Bu belgenin tarihi Arşiv uzmanlarınca 29.12. 923 olarak belirlenmiş olup Miladi takvime göre 12 Ocak 1518'e denk gelmektedir. Mahmut Bey'in 1517 yılında Ridaniye Savaşı'nda şehit düştüğünü bildiğimiz için belgenin tarihi 1517 Ocak ayından önce olmalıdır. Ayrıca bu belgede Turgudoğlu üzerine asker gönderilmesinden ve Çukurova'da bulunan kalelerin zahire ihtiyaçlarının karşılanmasından söz edilmektedir. BOA, *TS.MA.e.*, 753-55.

21 BOA, *TS.MA.e.*, 748/ 17; *TS.MA.e.*, 5691/1, 08.04.919/ 13 Haziran 1513.

22 Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 105- 106.

23 F. Sümer, "Çukurova Tarihi...", s. 56.

yaşamıştı²⁴. Ancak Safevîlerin Anadolu üzerindeki hâkimiyet iddiaları örtülü olarak devam ediyordu.

1526-1527 Yılında Çukurova'da Safevî Kökenli Ayaklanmalar

1526'da Osmanlı ordusu Mohaç'ta büyük bir zafere imza attığı günlerde Anadolu'da Safevîlerin kışkırtmaları sonucu ortaya çıkan Baba Zünnûn, Veli Halife, Domuzoğlan ayaklanmalarını Piri Paşa kendi sancağının askerleriyle bastırmayı başardı²⁵.

Aynı yıl Hacı Bektaş-ı Velî torunlarından olduğunu iddia eden Kalender Çelebi'nin çıkardığı büyük isyan ise Sadrazam Makbul İbrahim Paşa'nın akıllıca tedbirleri sayesinde bastırılabilirdi²⁶.

1529 yılında komşu sancak olan Özeroğlu sancağı Safevî kışkırtmalarından kaynaklanan büyük bir isyana sahne oldu. Beyliğin kurucu ailesinden olup sancakbeyi olarak bölgeyi yönetmekte olan Özeroğlu Ahmed Bey, başına kızıl bir tac giymiş olan yeğeni Seydi tarafından öldürüldü. Özeroğlu Seydi, 5.000 kadar taraftar toplayarak Berendi ve Ayas nahiyelerini (Yumurtalık) yağmaladıktan sonra Kars-ı Maraş (Kadirli) taraflarını talan etti. 3 yıllık bir aradan sonra Adana'ya dönmüş olan Piri Bey sancak askerlerini alarak Seydi'nin kuvvetlerini dağıttı ve asileri kılıçtan geçirdi²⁷.

Bölgenin konar-göçer aşiretlerle dolu olması bu tür isyanlar için uygun bir zemin oluşturmaktaydı. Bu aşiretleri idare etmenin zorluğunu 1488 yıllarında çok iyi görmüş ve anlamış olan Osmanlı Devleti, Piri Bey'e Şam valiliği dolayısıyla pašalık ünvanı da vererek has gelirlerini 870.000 akçaya

24 Yılmaz Kurt, "Piri Paşa, Ramazanoğlu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s.281-282.

25 Y. Kurt, *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, s. 32.

26 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, C. I, İstanbul 1283, s.126-127.

27 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, s.120.

çıkardı. Bunun yanında kendisine birçok mezraayı, değirmeni, çeltik nehrini mülk olarak verdi²⁸.

Piri Paşa, vakfın müteveli ücretini günlük 20 akçadan 100 akçaya ve kısa bir süre sonra da günlük 100 akçadan 500 akçaya çıkardı. Bu hareket bir anlamda aileyi vakıf etrafında toplayarak Osmanlı hâkimiyetine karşı bir korunma kalkını oluşturmak amacıyla düşünülmüş olmalıydı. Ancak 1608 yılından sonra sancak yönetimi ailenin elinden alınınca bu 500 akçalık müteveli ücreti aileyi birleştirmek yerine birçok çekişmenin sebebi oldu. Sonunda devlet bu 500 akçalık müteveli ücretini miras paylaştırır gibi paylaşmak zorunda kaldı²⁹.

Çukurova'da Gerçekleşen Tahrirlerde Yurtluk ve Ocaklık Uygulaması

1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan Çukurova'da ilk nüfus ve arazi sayımı 1519 yılında yapıldı. BOA, TD. 69 numarada kayıtlı bu tahrir defterinde Adana, Tarsus, Sis (Kozan) ve Özer İli (Üzeyir) sancakları bir araya getirilerek Çukurâbâd veya Vilâyet-i Arab adıyla bir eyalet olarak kabul edilmiş ve yönetimi Kubad Bey'e, daha sonra da Piri Bey'e verilmişti.

1519 tahriri, Memluk tahrir esaslarına göre yapılmıştı. 1521 yılında düzenlenen 110 numaralı defter Kınık kazası, Ayas ve Berendi nahiyelerini kapsayan küçük mufassaldır. 1525 yılı tahririnde Adana, Tarsus ve Sis sancakları yer alır. Daha sonra TD. 969 (1530), TD. 177 (1536), TD. 254 (1547), TD. 114 (1572) mufassal tahrir defterleri düzenlenmiştir. Yaklaşık 50 yıl içerisinde 7 ayrı mufassal defter düzenlenmiş olması İmparatorluk genelinde az görülen bir tahrir uygulamasıdır. Normal olarak 20-30 yılda bir gerçekleşen tahrirlerin

28 BOA, TT. d. 450, Adana Mufassal Tahrir Defteri, s. 1003.

29 Yılmaz Kurt, "Ramazanoğlu Beyliği'nin Sonu (1608) ve Ramazanoğulları Vakfı'nda Yönetim Sorunları", XVII. Türk Tarih Kongresi (15-17 Eylül 2014) Kongreye Sunulan Bildiriler, IV. Cilt, V. Kısım Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 1701-1717.

Çukurova'da yaklaşık 7 yılda bir tekrarlanmış olması bölgenin stratejik konumu ve yoğun konar-göçer nüfus yapısı ile ilişkilendirilmektedir.

Adana tahrir defterlerinde yer alan mukaddime ve kanunnâmelerde "ocaklık" tabiri geçmemekte ve sıradan bir Osmanlı sancağı şeklinde tahrir işlemi gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

Yurtluk ve ocaklık uygulamasının sadece Doğu ve Güneydoğu'da Kürt beylerine verilen bir imtiyaz olduğu yolundaki iddialar da doğru değildir³⁰. Yurtluk ve ocaklık uygulamasını, çok büyük oranda Türkmen aşiretleri ile dolu olan Çukurova'da ve Bolu'da; ayrıca Azerbaycan'da ve Avrupa yakasında Saraybosna'da görmekteyiz. Bu durumda Doğu Anadolu'daki ocaklık ve hükümetlik yönetim şeklini etnik bir temele dayandırmaya çalışmak doğru olmayacaktır.

Adana Sancakbeyi –Adana Hâkimi, Elkabı ve Has Gelirleri

Evliya Çelebi, Sağman, Kulb, Mehrasi, Tercil, Atak, Pertek, Çapakçur ve Çermik sancaklarını *yurtluk ve ocaklık* sancaklar olarak adlandırmakta ve beylerine yazılan tahriratta elkâblarına "cenâb" ifadesi yazıldığını bildirmekte idi. Ancak Evliya Çelebi, Adana eyaleti için "divan hüddâmlarından bir kimesne yoktur, zirâ Haleb'ten ifrâz eyâlet olmuştur" demektedir³¹ bize Ayn Ali Efendi'nin derlediği 1608 yılına ait bilgileri aktarmaktadır. Burada kullanılan "divân hüddâmlarından bir kimesne yoktur" ifâdesi önemlidir. Ancak bazı tarihçiler burada geçen "bir kimesne yoktur" ifadesinin gerçeği yan-

30 Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilâtı", *Osmanlı*, Editör : Güler Eren, Bilim Editörleri : Kemal Çiçek- Cem Oğuz, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.117.

31 Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, C. I, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 75.

sıtmadığı görüşündedirler³². Bununla birlikte Adana sancakbeylerine çoğu zaman "Adana hâkimi" diye hitap edilmiş ve gönderilen fermanlarda "cenâb-ı emâret-me'âb" ibaresi yer almıştır. Bilindiği gibi Osmanlı yazışmalarında normal sancakbeyi elkabı "Kıdvetü'l-ümerâ'i'l-kirâm..." şeklindedir³³.

1569'da Adana hâkimliği görevine atanan Ramazanoğlu İbrahim Bey'in Adana Evkâf Defteri'ndeki elkâbı şu şekilde idi: "Cenâb-ı emâret-meâb, eyâlet-nisâb, devlet-intisâb, sa'âdet-iktisâb, el-mahfûf bi-sunûfî avâtufî'l-Meliki'l-kadîm İbrahim Bey"³⁴.

Aradan 14 seneye yakın bir zaman geçtikten sonra 52 numaralı ve 991/ 1583 tarihli Mühimme Defteri'nde sancakbeylerine yazılacak elkablar arasında Adana hâkiminin elkâbı da belirlenmişti. Bu kaynakta Adana hâkimi İbrahim Bey'in elkâbı şu şekilde idi:

"Cenâb-ı emâret-me'âb, eyâlet-nisâb, sa'âdet-iktisâb, melekü'l-hisâl, melikü'l-fi'âl, el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-müte'âl Adana Hâkimi İbrahim Bey dâme uluvvuhu"³⁵.

Ramazanoğullarının bölgedeki hâkimiyetleri çoğu zaman Adana sancağı ile sınırlı kalmakta, sadece 875.000 akçalık has geliri ile diğer Osmanlı sancaklarından ayrılmaktadır³⁶. En yakın örnek olarak Adana'dan daha fazla nüfusa sahip komşu Kars-ı Maraş (Kadirli) sancağında 1561 yılında

32 M. A. Unal, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilâtı", s. 118.

33 Tarihçi Mustafa Âli, Piri Paşa'nın elkabını Kırım Hanları'nın elkabına benzetmektedir: "Pes müşârün-ileyh Piri Bey cenâbına emr-i âli yazıldıkca Âl-i Cengiz'den olan Kırım Hanı cenabına yazılır gibi "Cenab-ı emâret-me'âb" yazılıb ümerâ elkâbı yazılmazdı. Ba'zı mahal düşerdi ki beylerbeyinden bile ziyade ri'ayet kılınurdu". Âli, Mustafa bin Ahmed, *Kühû'l-ahbâr (Ali Tarihi)*, C. IV, İstanbul 1277, s. 59.

34 TKGMA, ED.538(1540- 1570), Adana Evkâf Defteri, v. 22b.

35 BOA, A./DVNSMHH.d. 52/ 11, H. 1 Ramazan 991/ 18.09.1583 tarihli hüküm.

36 Adana sancakbeyi has gelirlerinin 1.292.986 akça olarak gösterilmesi Halep akçası ve Osmanlı akçası arasındaki farklılıktan kaynaklanmış olabileceği gibi; 1.870.000 akça olarak gösterilmesi de tamamen kâtip hatasından kaynaklandığı açıktır. Orhan Kılıç'ın da belirttiği gibi Rumeli beylerbeyinin 700.000 akça has geliri olduğu bir dönemde Adana sancakbeyinin 1.870.000 akça has geliri olması mümkün görünmüyor. Bkz. O. Kılıç, "Adana Hükümeti'nden Adana Eyaleti'ne", s.18.

sancakbeyi Mahmut Bey'in hasları toplamı 206.300 akça³⁷ olduğunu söyleyebiliriz.

Adana'nın ocaklık olarak Ramazanoğulları beylerine bırakıldığına dair elimizdeki en eski tarihli belge 01 L 1014/ 9 Şubat 1606 tarihli dir. Burada "Hükümet-i Adana'nın" Ramazanoğlu Mehmet Paşa'nın ölümü üzerine oğlu Pir Mansur Bey'e padişah buyruğu ile verildiği görülmektedir. Belgenin son cümlesinin "Ocaklık tarîkyle verilmiştir" şeklinde olması da önemlidir³⁸.

Bu olay ile ilgili diğer bir belge de BOA, Ali Emiri Tasnifi'nde yer alan Adana kadısının arzıdır: Adana kadısı Sa'îd Efendi'nin 1606 tarihli bu arzında, "hükümet-i mezbûre ocaklık ile evlâddan mahal (ve) münâsib olanlara tevcih oluna gelmekle" ifadesi yer almaktaydı³⁹. Bu iki belge dışında Adana'nın *yurtluk ve ocaklık* olduğuna dair Palu hâkimi Cemşid Bey'e Yavuz Selim tarafından verilen bir temliknâme veya tecdidnâme⁴⁰ gibi bir belge bulunamamıştır.

Mevcut uygulama içerisinde 1516- 1606 yılları arasında hiçbir Ramazanoğlu hâkiminin görevden alınmamış olması da Adana'nın *yurtluk ve ocaklık* statüsüne kanıt olarak gösterilebilir. Burada kullanılan "Adana hâkimi" ve "Hükümet-i Adana" deyimlerine rağmen Adana'da normal sancaklar gibi tahrir yapılmış olması, has, zeamet ve timar verilmiş olması bu deyimlerinin kesin sınırlarının belirlenmemiş olduğu şeklinde yorumlanabilir.

37 Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları V 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, s. XXXIII.

38 BOA, *KK.d*, 256, s.35. Burada arz gönderen Mehmed Paşa'nın diğer oğlu IV. İbrahim Bey olup belgenin arkasında verilen 1255/ 1839 tarihi muhtemelen suret verilmesi ile ilgilidir.Bkz. BOA, *C.DH*, 158- 7863. Bu belgenin fotoğrafı için bkz.: O. Kılıç, "Adana Hükümeti'nden Adana Eyâleti'ne", EK-1, s. 37.

39 BOA, *AE*, No. 270, Adana kadısı arzı.

40 Mehmet Ali Ünal, "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler*, c.III, Ankara 1994, s. 1075- 1076.

Ramazanoğlu Pir Mansur Bey 1608'de Adana Hâkimliğini Nasıl Bıraktı?

Canpoladoğlu Ali Paşa, 1597-1607 yılları arasında yaşanan *Büyük Kaçkun*'da Şam'da 30.000 askeri ile isyan bayrağını kaldırmıştı. 1604 yılında Kars-ı Maraş (Kadirli) sancakbeyi olan Cemşid Bey, Adana hâkimi arzıyla Sis sancakbeyi olarak tayin edilmişti⁴¹. Daha sonra Tarsus sancakbeyliğine atanan Cemşid Bey vasıtasıyla Adana'yı eline geçiren Ali Paşa, Adana'da Ramazanoğlu Beyliği'nin yarı bağımsız hâkimiyetine de fiilen son vermiş olmaktaydı. Cemşid'in işgalini ortadan kaldırmak için özel görevle gelen Dişlenk Hüseyin Paşa, Cemşid'e tuzak kurmak peşinde iken kendisi tuzağa düşerek öldürüldü⁴². Canpoladoğlu isyanı ve Anadolu'daki 40'a yakın Celâli isyanı Sadrazamın büyük çabası ile bastırılırken Adana hâkimi olarak bulunan Pir Mansur Bey'in hiçbir çarpışmada adı geçmiyor. Öyle anlaşılıyor ki 1603-1607 arasında Ramazanoğulları'nın Adana'da hiçbir otoriteleri kalmamıştı. 1606 yılında vefat eden Ramazanoğlu Mehmed Paşa'nın yerine oğlu Pir Mansur Bey'in tayin edilmiş olması sadece bir formalite olarak görülebilir. Çünkü bu tarihte Adana fiilen Canpoladoğlu Ali Paşa'nın adamı Cemşid Bey'in kontrolü altında bulunmaktaydı⁴³. 1608 öncesinde ismi Adana valisi olarak geçen Ali Paşa'nın da aslında Canpoladoğlu Ali Paşa olduğunu ve kendi adamı Cemşid Bey vasıtasıyla şehri yönettiğini düşünebiliriz⁴⁴. 18 Ocak 1607 tarihli belgeden Beyzâde Mustafa Paşa'nın Karaman valisi olduğunu ve Adana sancağının kendisine Cemşid'in hakkından gelmesi şartıyla verilmiş olduğunu anlamaktayız⁴⁵. Bu yüzden Adana, ancak 1608

41 BOA, *KK.d.*, 256, s.38, 24 Şevvâl 1014/ 4 Mart 1606 tarihli ru'us kaydı.

42 Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Beyzâde Tarihi*, C. III, Hazırlayan: Şevki Nezihi Aykut, TTK yay., Ankara 2004, s. 839.

43 BOA, A. *[DVNS.MHM.ZYL.d.*, 8 Nolu Mühimme Zeyli, *Hüküm no 472 ve 921*.

44 Y. Kurt, "Ramazanoğulları'nın Sonu", s. 64.

45 BOA, A. *RSK.d.* 1480, s. 17, 19 N 1015/ 18 Ocak 1607.

yılında Canpoladoğlu isyanı bastırıldıktan sonra eyalet yapılarak Mustafa Paşa'ya verildi.

Pir Mansur Bey İstanbul'a gönderdiği arzda, 1608 yılında Adana'nın "muttasıl beylerbeyilik" yapıldığını bildirmekte ve kendisine verilmesi gereken 100.000 akçanın 1614 yılına kadar verilmediğinden şikâyet etmekteydi⁴⁶.

Pir Mansur Bey'in sancakbeyliği sırasında kardeşi İbrahim Bey ve oğlu İsmail Bey'in sancakbeyliğine vekâlet ettikleri ve Adana'nın 1608 yılında Halep eyaletine bağlandığı yolundaki iddia⁴⁷ doğru değildir. İbrahim Bey'in Pir Mansur'un atanması için gönderdiği arzı "sâbıkan Adana Hâkimi" olarak imzalamış olması⁴⁸, İbrahim Bey'in babası Mehmet Paşa'ya vekaleten Adana hakimi olduğunu göstermektedir. Adana eyaletinin 1608 yılında dağıtıldığı iddiası ise hiçbir şekilde kabul edilemez.

Pir Mansur Bey'den sonra Adana Beylerbeyi olarak atanan Mustafa Paşa 1608 yılı Eylül ayında Sivas yakınlarında Celâfilere karşı yapılan savaşta şehit düştü⁴⁹. Bundan sonra Adana'ya atanan valiler Çukurova'nın konar-göçer toplum yapısı içerisinde başarılı olamadılar ve Adana, çoğu zaman vali vekili olarak görev yapan yerli halktan mütesellimler tarafından yönetildi.

Sonuç

1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan Adana, Anadolu'nun Suriye'ye açılan kapısı olarak stratejik bir öneme sahip olduğu gibi, çevresi konar-göçer Türkmen aşiretleri ile dolu olması bakımından da önemli bir sancaktı. Osmanlılara sulh

46 BOA, A.[DVNSMHM.d, 80, 362/ 883.

47 Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074- 1990)*, C. 2, İlaveli 3. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 95.

48 BOA, C.DH, 158-7863. C.DH, 158-7863

49 Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ, Ravzatü'l-Hüseyn fi Ahbârı'l-hâfikayn*, C. II, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, TTK Yay., Ankara 2007, s. 349.

yoluyla katıldığı ve halkı Müslüman olduğu için bölgeyi yönetmekte olan Ramazanoğulları Osmanlılar tarafından da yönetimde bırakıldılar.

Yavuz Sultan Selim tarafından özellikle Doğu ve Güneydoğu'da yürürlüğe konulan yurtluk ve ocaklık sistemi konar-göçer Türkmenlerin yoğun olduğu Çukurova'da da uygulandı. Bu bir anlamda Memlükler tarafından uygulanan "yerel beylere yönetim hakkı tanımak" uygulamasının sürdürülmesi anlamına gelmekteydi.

Adana'daki yurtluk ve ocaklık uygulaması 1603-1607 yılları arasında yaşanan Büyük Celalî ayaklanması sırasında askıya alınmıştı. Hatta ilk Adana Beylerbeyi olarak atanan "Trablus Beylerbeyi Ali Paşa'nın" Canpoladoğlu Ali Paşa olması mümkün görünmektedir. Bu kadar büyük çaptaki bir isyan hareketi bütün Çukurova'da büyük yıkımlara sebep oldu. Bu karışıklıklar sırasında hiçbir etkinlik gösteremeyen Ramazanoğulları da tarihten silinmiş oldu.

Maraş'ta Dulkadiroğulları ailesinin etkinliğine 1522 yılında son vererek Maraş'ı sıradan bir Osmanlı sancağı haline getiren Osmanlı Devleti, Adana'da Ramazanoğulları hâkimiyetini 1608 yılına kadar devam ettirdi.

Adana sancakbeyleri rütbe olarak sancakbeyi statüsünde olsalar da gerek elkablarında gerek yıllık has gelirlerinin yüksekliliği ile bir beylerbeyi statüsünde idiler. Mühimme kayıtlarında Adana sancak beylerine "Adana hâkimi" olarak hitap edilmekteydi. Elkâblarında ise "Cenâb-ı emâret-me'âb" ifadesinin yer alması ise usuldendi.

Adana sancakbeylerine belgelerde "Adana hâkimi" denilse de Adana'nın bir hükümetlik sancak olduğunu da kabul etmek pek kolay değildir. Normal Osmanlı sancakları gibi buralarda da tahrir işlemi yapılmış ve timar sistemi uygulanmıştı. Bu bakımdan Adana'nın yurtluk ve ocaklık statüsü

sadece yönetimde bulunan Ramazanoğullarına kuru bir yönetim hakkı sağlamış bunun dışında halk diğer timar sistemi uygulanan sancaklar gibi yönetilmiş, Osmanlı kadıları adli görevlerini normal sancaklarda olduğu gibi yerine getirmişlerdir. Elde edilen veriler çerçevesinde Çukurova’da ocaklık sancak uygulamasının yerel yönetimde büyük bir ayrıcalık ve imtiyaz sağladığını söylemek mümkün değildir.

Bu teorik bilgiler ışığında bakıldığında, Adana sancağında 1518 yılından başlayarak 7 ayrı tahririn yapılmış olmasından dolayı Adana’yı bir “hükümet sancak” olarak saymak merkezi kanunname hükümlerine ve ağırlıklı uygulamaya göre mümkün değildir. Anlaşıldığı kadarıyla Ramazanoğlu beylerine gönderilen ferman ve hükümlerde “Hükümet-i Adana” ve “Adana Hâkimine” ifadelerinin kullanılmış olması dolayısıyla Adana’nın hükümet olarak yönetildiği düşünülmektedir. Ancak tahrir yapılmış olması ve 1606 yılında Pir Mansur Bey’in tayini için yapılan kadı arzında Adana için açıkça “yurtluk ve ocaklık” deyiminin geçmesi, “Adana Hâkimine” hitabından daha fazla öneme sahip olsa gerektir. Bu bakımdan Adana’nın ocaklık sancak uygulamasında özel bir konumu olduğunu belirtmek gerekir. Adana örneği, ocaklık sancak uygulamasında standart bir uygulamadan söz etmenin bazı özel durumlarda çok da geçerli olmadığını, devletin gelişen şartlar ve duruma göre pozisyon belirlediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

I- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

1- *Ali Emiri Tasnifi*

(AE.), 270.

2- *Cevdet Dahiliye*

C.DH, 158- 7863.

3- Kâmil Kepeci Tasnifi (KK.d.)

KK.d. 256, s. 35, 01 L 1014/ 9 Şubat 1606.

4- Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi (A.RSK. d.)

A.RSK.d. 1480, s. 17, 19 N 1015/ 18 Ocak 1607.

5- Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d.)

No: 52, 80

6- Tahrir Defterleri (TT d.)

No: 110, 450 (1525), Adana, Tarsus, Sis Mufassal Tahrir Defteri

7- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA)

TS.MA e. 748/17, No: 5691/1.

TS.MA.e., 5691/1.

II- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Kuyûd-ı Kadime (TKGMA)

ED. 538 (1540- 1572) Adana Evkâf Defteri.

III- Kaynak Eserler

ÂLÎ, MUSTAFA BİN AHMED, *Künhü'l-ahbâr (Ali Tarihi)*, C. IV, İstanbul 1277.

AŞIKPAŞAZÂDE (DERVİŞ AHMED AŞIKÎ), *Tevârih-i Al-i Osmân (Aşıkpaşazâde Tarihi, Şahin Kitabevi faksimile neşri)*, İstanbul 1332.

EVLİYA ÇELEBİ B. DERVİŞ MEHEMMED ZİLLÎ, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, C. I, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul 1996.

HASAN BEY-ZÂDE AHMED PAŞA, *Hasan Beyzâde Tarihi*, C. III, Hazırlayan: Şevki Nezih Aykut, TTK yay., Ankara 2004.

HAYDAR ÇELEBİ, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, Hazırlayan Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (t.y.).

NAİMA MUSTAFA EFENDİ, *Târih-i Na'imâ, Ravzatü'l-Hüseyn fi Ahbârü'l-hâfikayn*, C. II, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, TTK yay., Ankara 2007.

PEÇEVÎ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevî Tarihi*, C. I, İstanbul 1283.

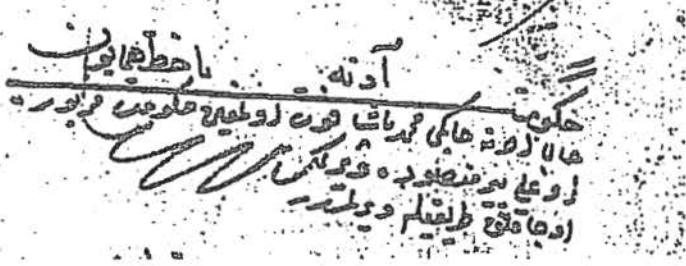
Araştırma/İnceleme Eserler

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 4/1, İstanbul 1992.

- ÇALI, Ayşegül, *Ramazanoğulları Beyliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Ocaklık Deyimi Hakkında", *XI. Türk Tarih Kongresi, Tebliğler*, c.III, Ankara 1994, s. 873- 877.
- GRISWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, Çev. Ülkü Tansel, 2. Basım, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2002.
- KANAT, Cüneyt, "Ramazanoğulları Beyliği'nin Kurulmasında Memlûk Devletinin Rolü Var mıydı?", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I, Editörler: Yılmaz Kurt-Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 421- 430.
- KARTEKİN, Enver, *Ramazanoğulları Beyliği Tarihi*, İstanbul 1979.
- KILIÇ, Orhan, "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler", *OTAM*, sayı 10, Ankara 1999, s.119- 137.
- KILIÇ, Orhan, "Ocaklık Sancakların Osmanlı Hukukunda ve İdari Tatbikattaki Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Journal of Social Science)*, C. 11, S. 1, Elazığ, Ocak 2001, s. 257-274.
- KILIÇ, Orhan, *Tarihte Adana ve Çukurova*, "Adana Hükümeti'nden Adana Eyâletine", C. I, Editörler: Yılmaz Kurt-Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 11- 46.
- KURT, Yılmaz, "Osmanlı Toprak Yönetimi", *Osmanlı*, C. 3, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye yay., Ankara 1999, s. 59- 65.
- KURT, Yılmaz, "Piri Paşa, Ramazanoğlu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s.281-282.
- KURT, Yılmaz, "Ramazanoğlu Beyliği'nin Sonu (1608) ve Ramazanoğulları Vakfı'nda Yönetim Sorunları", *XVII. Türk Tarih Kongresi (15- 17 Eylül 2014) Kongreye Sunulan Bildiriler*, IV. Cilt, V. Kısım Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 1701- 1717.
- KURT, Yılmaz, "Ramazanoğulları Beyliği", *Türkler*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1427- 1442.
- KURT, Yılmaz, "Ramazanoğulları'nın Sonu", *Ramazanoğulları Beyliği, Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu- III Bildirileri*, Editörler Mehmet Şeker-Fatih Yahya Ayaz-Yakup Kaya-Abdulahab Alıcı, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2017, s. 59-76.

- KURT, Yılmaz, *Çukurova Tarihinin Kaynakları V 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.
- KURT, Yılmaz, *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074- 1990)*, C. 2, İlaveli 3. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- SÜMER, Faruk, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihden XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar)", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, I/1 (1963), s. 1- 113.
- ŞAHİN, İlhan, "Timar Sistemi Hakkında Bir Risale", *İÜEF Tarih Dergisi (TD)*, Sayı: 32 (1979), s. 905- 935.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, XXXI/ 123 (1967), s. 345- 373.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Kanun-ı Osmanî Mefhûm-ı Defter-i Hakanî", *Belleten*, XV/58 (1951), s. 381- 399.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Osmanlı Hükümdârı Çelebi Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Ailesi", *Belleten*, III/ 11-12 (1939), s.389- 399.
- ÜNAL, Mehmet Ali, "Osmanlı Devleti'nde Merkezî Otorite ve Taşra Teşkilâtı", Osmanlı, Editör : Güler Eren, Bilim Editörleri : Kemal Çiçek- Cem Oğuz, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.111- 122.
- ÜNAL, Mehmet Ali, "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III, Ankara 1994.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Mazgird, Pertek ve Sağman Sancakbeyleri Pir Hüseyin Bey Oğulları*, OTAM, Sayı 2, Ankara 1991, s. 1071- 1096.

EK 1

BOA, KK.d. 256, s. 35, 01 L 1014 (9 Şubat 1606):

Hükûmet-i Adana

Hâlen Adana Hâkimi Mehmed Paşa fevt olmağın hükûmet-i
mezbûre

oğlu Pir Mansur'a verilmek buyuruldu.

Bâ hatt-ı hümayûn ocaklık tarikiyle verilmiştir.